

הלכות חלה

שיעור

איסורים ומצוות
אם מבטלות זו את זו

תוכן הענינים

איסורים ומצוות האם מבטלות זו את זו

1..... הסוגיא

1..... גמ' בבלי זבחים דף עח. עט.

1..... ענין הביטול

3..... גמרא פסחים דף קטו.

3..... ירושלמי חלה פרק א הלכה א

4..... הראשונים

4..... הרי"ף

4..... הרא"ש

6..... הרמב"ם

6..... הלכות פסולי המוקדשין פרק יח הלכה כ.

6..... הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ו- ט.

7..... הפוסקים

7..... שולחן ערוך יורה דעה סימן צ"ח סעיף ט'.

8..... שולחן ערוך אורח חיים סימן תעה סעיף א

איסורים ומצוות האם מבטלות זו את זו

הסוגיא

גמ' בבלי זבחים דף עח. עט.

עח. אמר ר"ל, הפיגול והנוטר והטמא, שבללן זה בזה ואכלן, פטור, א"א שלא ירבה מין על חברו ויבטלנו. שמע מינה תלת, ש"מ איסורין מבטלין זה את זה, וש"מ נותן טעם ברוב לאו דאורייתא, וש"מ התראת ספק לא שמה התראה. מתיב רבא, וכו', (ומחמת קושיא זו חוזרת הגמ' מהשמע מינה השנית, שאין נותן טעם ברוב דאורייתא -) עח: אלא, מין בשאינו מינו, בטעמא, מין במינו, ברובא. וכו'. עט. ופליגא דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר, כשם שאין מצות מבטלות זו את זו, כך אין איסורין מבטלין זו את זו. מאן שמעת ליה דאמר אין מצות מבטלות זו את זו? הלל היא, דתניא, אמרו עליו על הלל הזקן, שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, משום שנאמר, על מצות ומרורים יאכלוהו.

נמצא שיש מחלוקת בין ריש לקיש ורבי אלעזר אי איסורים מבטלות זו את זו. ריש לקיש סבר כשם שהיתר מבטל איסור הוא הדין איסור מבטל איסור. ורבי אלעזר סבר כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורים מבטלים זו את זו. ואילו שיטת ריש לקיש לענין מצות לא נתפרש הכא. אבל איכא למידק שסבר שיש לחלק בין מצות לאיסורים, וכמו שהוכיח החק יעקב או"ח סימן תעה ס"ק י. ז"ל, אמאי קאמר הש"ס ופליגי אדרבי אלעזר, ואמאי לא קאמר פליגי אדהלל דאמר אין מצות מבטלין זו את זו, אלא ודאי והוא פשוט דהכי קאמר הש"ס, ופליגא אדרבי אלעזר דאמר כשם שאין מצות מבטלין זו את זו כך אין איסורין מבטלין זה את זה, וריש לקיש סבר דלא אמרינן האי כשם, אלא דאע"ג דאין מצות מבטלין זו את זו כיון שהם שניהם לכוונת ענין אחד זכרון ליציאת מצרים מכל מקום איסורים מבטלין זה את זה, עכ"ל.

ענין הביטול

וענין הביטול בין הפיגול והנוטר והטמא, פליגי ביה רש"י ותוס'.

רש"י

ז"ל רש"י, **שבללן זה בזה**. כזית מזה וכזית מזה, ונתן לתוך פיו, פטור ממלקות, ואפילו התרו בו. **אי אפשר שלא ירבה מין על חברו כו'.** כשהוא לועס אותה בפיו נבלל מין לתוך חברו, מיעוטו של זה ברובו של זה, ובטל המיעוט ברוב. והבטל בכל מין נוסף על המבטל, ונקרא בשמו, ונגרע ממינו. וא"א לכוין שלא יהא ממין האחד בטל בחבירו, יותר ממה שבטל ממין חברו בו. ונמצא שאין באותו [מין] כשיעור, דבציר ליה שיעוריה, ולא ידעינן הי מינייהו בצר ליה. וכי מתרינן ביה, לא ידעינן משום מאי נתרי ביה, וצריך להתרות בו משום האיסור. הילכך כי מתרו ביה משום פיגול, הויא התראת ספק, דלמא לא בדידיה תהוי חיובא, וכן בנותר. ואף על גב דבמסקנא ודאי אחד מינייהו עבר, בשעת התראה מיהא ספק הוא בכל אחד אם יעבור עליו אם לא, והתראת ספק לאו התראה היא, עכ"ל.

אם כן רש"י פירש שהענין הוא שבלעיסתו את האיסורים אי אפשר שלא יתערב חד בחבירו, ויתבטל המיעוט ברוב. וכדכתב הפרי מגדים בפתיחה להלכות תערובות פרק חמישי. ז"ל, והמעין היטיב ברש"י שם ד"ה שבללן וד"ה אי, יראה להדיא דהכי קאמר דקודם שנתן לפיו ידע והכיר אותו. ומלת שבללן כאילו אמר לעסן, והביטול הוא כשלועס וא"א לכוין ואולי באחד בטל מחבירו יותר [מ]מה שבטל הוא בחבירו והוה התראת ספק.

תוס'

תוס' ד"ה הפיגול חלקו על רש"י משלש קושיות.

חדא, דסבירא להם שאין זה נקרא התראת ספק היכא שהתרו בו על שניהם. זה מקצת לשונם, וקשה, דאם התרה בשלשתן פשיטא דלוקה אפילו למ"ד (מכות דף טז.) לאו שמה התראה. היכן מצינו התראת ספק כה"ג, דודאי עבר, אלא דלא ידעינן אהי מהני תלת, דפיגול ונותר וטמא. ואי לא התרו אלא על האחד, פשיטא דפטור, אפילו למ"ד התראת ספק שמה התראה. דאפילו לבסוף, שמא אותו שהתרה בו כבר נתבטל. דהיכי דמי התראת ספק, כגון דלאחר גמר הדבר ודאי שעבר על מה שהתרה, אלא דלא ידעינן בשעת התראה אם עובר עבירה בהיא שעתא אם לאו, עכ"ל.

שנית הקשו שסברו שאין האיסור האחד מצטרף להאיסור האחר להשלים השיעור, אם כן אף למאן דאמר שמה התראה ליפטר. ז"ל, ועוד קשה היכי מיחייב כלל משום חד מינייהו דמיעוט הבטל ברוב לא מצטרף עם הרוב להשלימו לכשיעור דאפילו היתר לא מצטרף לאיסור כ"ש איסור לא מצטרף לאיסור וא"כ אפילו אם תימצא לומר דהתראת ספק שמה התראה הכא פטור דא"א שלא יתערב מכל אחד ואחד משהו בחבירו ובצר ליה שיעורא, עכ"ל.

ובפרי מגדים הנ"ל הקשה על דברי התוס' בזה, ותירץ שיטת רש"י. ז"ל, ומשמע וודאי דאי (אולי צריך לומר כאן מילה "לא") היה הביטול שוה בשוה, הרי נעשה המתבטל כמבטל. על דרך משל שליש זית פיגול, בטל בשני שלישי זיתים טמא, נעשה הכל כטמא, דאחרי רבים כתיב. ואם האיסור נהפך להיתר כל שכן היתר לאיסור. והמעין בתוס' שם ד"ה הפיגול, חולקין ע"ז, והקשה דאין היתר מצטרף לאיסור, כל שכן איסור לאיסור יע"ש. ודברים אלו לא זכיתי להבינם, חדא מה כ"ש הוא. ועוד, דהיתר אין מצטרף לאיסור, כשניכר ההיתר דלא שייך ביטול, מה שאין כן כשנבלל בפיו, ואין ניכר שוב המועט כמרוכה, ומילקא לקי, אלא שאין אנו יודעין על מה להתרות יע"ש, וצ"ע, עכ"ל.

שלישית – ז"ל, ועוד קשה, אם נפרש פיגול ונותר וטמא, שלשתן יחד. למה לי למימר א"א שלא ירבה מין על חבירו, הא ודאי יש כאן שנים המבטלין את השלישי, ואכולהו ליפטר דכל אחד הוא בטל ומבטל, עכ"ל. נקטו בלשונם ודאי, ונראה מזה שסברו שאם המדובר כרש"י, אין כאן ספק ביטול אלא ודאי ביטול יש כאן, אם כן לכולי עלמא לא ללקי, ואף אי סוברים התראת ספק לא שמה התראה, דמדאורייתא לא אכל שום איסור כלל. וכך פירש דבריהם המהרי"ט אלגזי סימן יח' אות ב', ז"ל אחר שמעתיק דברי התוס' הנ"ל, דמשמע מדבריהם דבכה"ג דאיכא רוב ודאי אין הטעם משום התראת ספק, אלא משום דאין כאן איסור מעיקרא דכל אחד בטל ומבטל, עכ"ל.

לכן כתבו התוס' שם שני מהלכים לפרש כוונת הביטול.

מהלך הראשון ז"ל, ונ"ל לפרש, דמיירי כגון דאיכא ב' זיתי פיגול, וזית נותר יחד בחתיכה אחת. ועוד יש ב' זיתי נותר, וזית פיגול בחתיכה אחרת יחד. ואכל אחת מן החתיכות, והתרו בו אל תאכל פיגול, (כלומר שהוי התראת ספק משום -) שמא זו היא חתיכה שיש בה רוב נותר. ואחרי כן וכו', אכל חתיכה שניה, והתרו בו אל תאכל פיגול, כבראשונה, (כלומר שהוי התראת ספק משום -) שמא זו היא אותה שיש בה רוב נותר שאוכל באחרונה (אבל עכשיו ודאי עבר האיסור שהיתרו בו, אלא שבשעת ההתראה לא היה ברור שהיה עובר אותה איסור, שמא לא היה אוכל הפיגול), עתה הוי ממש כמו הכה זה וחזר והכה זה דלמ"ד לאו שמה התראה פטור, ברו"ך, עכ"ל.

מהלך השני ז"ל, נראה לפרש, דבתרי מינייהו קאמר, דשקל תרי מהני תלת, ובללן זב"ז, ואכלן. וכגון דשקל ב' זיתים מחד איסורא, וד' זיתים מב' איסורין (לכאורה הכוונה מאיסור ב', דמיד לפני

זה כתב דשקל תרי מהני תלת), ובללן בקערה אחת ואכלן. וא"א שלא יהא רוב מן האחד, ומבטל את חבריו. הילכך לא ידעינן בהאי איסורא, אם יש עליו שם פיגול, או שם נותר. דאיסורין מבטלין זה את זה לפטור, מטעם התראת ספק. כגון דאכל בשתי פעמים, וכו', ובאכילה ראשונה התרו בו משום פיגול, ובשניה משום נותר. וכו'. דכשהתרה בראשונה משום פיגול, שמא נותר רבה, ולא שפיר מתרי ביה, ובשניה כשהתרה משום נותר, שמא פיגול רבה ולא שפיר מתרי ביה, עכ"ל. כלומר שהשתא ודאי עבר על האיסור שהתרו בו, אבל בכל פעם שהתרו בו לא ידעינן אם הרוב היה מן האיסור שהתרו בו. ולהכי נקטו התוס' שהיה מתחילה ד' זיתי איסור מחד, דבהכי אף אם אכל חד מהד' באכילה ראשונה, עדיין נשאר רוב, של אותו האיסור, ומבטל האיסור המועט. אבל אילו לא היה מתחילה אלא שלש זיתים, ואכל חד מהשלש, נמצא שאין כאן אלא תרי ותרי, ושוב שניהם אינם בטילים ודאי עבר האיסור שהתרו בו. אבל עדיין צריך ביאור למה צריך ד' וב', לכאורה יש לומר אותו תירוץ בג', וא', וכבר טרחו האחרונים בפירושו, ואין כאן מקומו.

גמרא פסחים דף קטו.

אמר רבינא, אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא, לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול. משום דסבירא לן, מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא. ואפילו למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו, הני מילי דאורייתא בדאורייתא, או דרבנן בדרבנן, אבל דאורייתא ודרבנן, אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא.

מאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו, הלל היא. דתניא, אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר על מצות ומררים יאכלהו. אמר רבי יוחנן, חולקין עליו חבריו על הלל. דתניא וכו'. מתקיף לה רב אשי וכו' אלא אמר רב אשי וכו'. השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל.

אם כן בפשטות רבי יוחנן סבר דלא כהלל, אלא מצוות מבטלות זו את זו, ועוד יתברר הכי מהירושלמי דלהלן. ומסקנת הגמ' הוא שהוא ספיקא לדינא כיצד פסקין, אי כהלל אי כרבנן. ולקמן בשיטת הרמב"ם נחזור לעיין אם זה מוכרח, בע"ה, עיין שם, במה שאביא מהפרי מגדים וצרף לכאן.

ירושלמי חלה פרק א הלכה א

מהו שילקו על חלתן דבר תורה. ר' יונה בשם שמואל רבי יוסי רבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש אין לוקין על חלתן דבר תורה. א"ר יעקב בר אחא, ר"ש בן לקיש כדעתיה. דאיתפלגון, הפיגול והנותר ששחקן, רבי יוחנן אמר לא ביטלו זה את זה, ור"ש בן לקיש אמר ביטלו זה את זה. א"ר יוסי ולא דמיין, תמן אמר זה אסור וזה אסור. ברם הכא שני דברים רבים על א' ומבטלין אותו. וכבר ביטלו עד שלא נעשו איסור. אילו (אמר) [אחד] עשה חמש עיסיות, מחמשה מינין ועירבו, ואמר רבי שמעון בן לקיש אין לוקין על חלתן דבר תורה, יאות: הלל הזקן היה כורך שלשתן כאחת. א"ר יוחנן חלוקין על הלל הזקן. והא ר' יוחנן כורך מצה ומרור. כאן בשעת המקדש (חלוקין הן על הלל לפי ששלשתן מדאורייתא ומבטלות זו את זו (פני משה)), כאן שלא בשעת המקדש (היה ר' יוחנן אוכל משום שמרור בזמן הזה דרבנן ולא אתי דרבנן ומבטל למצה שהיא דאורייתא אף בזמן הזה (פני משה)). ואפילו תימר כאן וכאן בשעת המקדש, שני דברים רבים על אחד ומבטלין אותו (כלומר דהדר קאמר דלא צריכין להא, דאפ"ת שכאן וכאן בשעת מקדש. ל"ק, דר' יוחנן לא קאמר אלא שחלוקין על הלל על שהיה כורך שלשתן ביחד, ואוכלן מפני ששני דברים הן רבים על א' השלישי, ומבטלין

אותו. אבל בשני דברים בלבד, אפי' אם היה בשעת המקדש שהן מן התורה, אין אחד מבטל את חבירו (פני משה). רבי יוסי בשם רבי אלעזר, כשם שאין האיסורין מבטלין זה את זה, כך אין המצות מבטלות זו את זו.

אם כן בירושלמי זו מצאנו שלש שיטות בענין זה. ריש לקיש סבר איסורים מבטלים זה את זה, וזה כמו מה שמביא הבבלי זבחים דף עח. ולעיל דייקנו שאפשר שסבר ריש לקיש מצות אין מבטלות זה את זה, ולכן הגמ' זבחים לא אמר שפליג על הלל. רבי יוחנן סבר איסורים אין מבטלות זה את זה, אבל מצות מבטלות זה את זה. ובבלי פסחים כנ"ל מביא זה שסבר שמצות מבטלות זו את זו, אבל לא מובא בבלי הא דסבר שמצות מבטלות זה את זה. ועוד סבר שאין מרור מבטל מצה אף בזמן הזה, וזה דלא כרב משרשיא בבלי פסחים שסבר שאתי המרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא. ורבי אלעזר סבר כשם שאין איסורים מבטלות זו את זו כך אין איסורים מבטלים זו את זו. ושיטת רבי אליעזר גם מובא בבלי בזבחים, אלא ששם מובא הכשם להפיק, כשם שמצות אין מבטלות זו את זו, כך איסורים אין מבטלים זו את זו.

הראשונים

הרי"ף

הרי"ף בפסחים דף כה. אחר שמביא הגמ', כותב למסקנא הכי, והשתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, ואנן בעינן למיעבד זכר למקדש, ובעינן נמי דליכול כל חד וחד מינייהו בפני עצמו, כי היכי דלא ליתי מרור דרבנן, וליבטיל מצה דאורייתא. מברך אמצה לחודיה, ואכיל, ומברך אמרור לחודיה, ואכיל. והדר כריך מצה ומרור בהדי הדדי, ואכיל ליה בלא ברכה, זכר למקדש כהלל, עכ"ל. אם כן נראה שפוסק לגבי מצות, שהוי ספיקא דדינא אם מבטלים זה את זה.

הרא"ש

הרא"ש בפסחים מביא דברי הרי"ף, אם כן לגבי מצות נראה שסובר שהוי ספק. ושם מסביר, שאף שבזמן הזה אף הלל מודה שצריך לאכול כל אחד לבדו, דמצה דאורייתא ומרור דרבנן. אם כן למה הגמ' אומרת שצריך לאכול כל אחד לבד רק משום שאולי אין הלכה כהלל, אף אם ההלכה כהלל דינא הכי. ז"ל, ואי איתא הלכתא כהלל, הוה מברך אמצה ברישא, ואכיל לה. והדר מברך אמרור ואכיל ליה, בהדי מצה, והויא מרור דרבנן, וכריכה דרבנן ולא מבטלי אהדדי. אבל משום דמספקא לן, אי הלכתא כהלל, בעי למיכל מרור בלחודיה, משום דכריכה שהיא רשות, מבטלת מרור שהוא דרבנן, כי היכי דמרור שהוא דרבנן, מבטל מצה שהיא דאורייתא, דכל הפחות מחבירו מבטלו, עכ"ל.

ובשו"ת הרא"ש כלל כ' סימן ב', כתב הרא"ש ז"ל, ושאמרו לך שאני מתיר כ"ט זיתים של היתר, שנפל בו זית של חלב, ובקדירה אחרת היו בו ל' של היתר, ונפל לתוכה זית של דם, ונתערבו יחד אלו שני תערובות. ודאי אני מתירן, אעפ"י שכל תערובות היה לבדו אסור, הותר כשנתערבו יחד בשוגג. אי בעית אימא סברא, אי בעית אימא מתניתין. אי בעית אימא סברא, דכל אסור בטל כשאינו יכול לתת טעם בהיתר. וטעם דם וחלב, אינו שוה, הרי שנתבטל טעם החלב בששים, וטעם הדם בס'. דמה לי איסור המבטל איסור, ומה לי היתר המבטל איסור, רק שיתבטל טעם האיסור, ולא יהא עוד לו ליתן טעם בהיתר. ודכוותיה אמרינן בזבחים פרק התערובות (עח) אמר

ר"ל, הפגול והטמא והנותר שבללן זה בזה ואכלן פטור, אי אפשר שלא ירבה מין על חבירו ויבטלנו. ש"מ תלת, ש"מ איסורין מבטלין זה את זה. והשתא אפילו דבר שבטל ברוב, איסור מבטל איסור, כל שכן דבר שאוסר בנתינת טעם, שהאיסור מבטלו כמו ההיתר, עכ"ל. אם כן בפשטות סבר הרא"ש שההלכה כריש לקיש, שאיסורים מבטלים זה את זה. וכבר הקשו עליו הרבה אחרונים, שהרי בירושלמי רבי יוחנן ורבי אליעזר פליגי על ריש לקיש, ובבלי רבי אליעזר פליגי עליה, ואיך פסק כריש לקיש. ז"ל הבית הלל, והנה תמיה נפלאה על הרא"ש והטור וב"י, שנעלם מהם מה דאיתא בפרק התערובות [שם] בדף ע"ט [ע"א], ופליגי אדרבי אלעזר [דאמר רבי אלעזר] כשם שמצות אין מבטלין זה את זה, כך איסורים אין מבטלין זה את זה. (מאי) [מאן] שמעת ליה דאמר [אין] מצות מבטלין זה את זה, הלל היא, דתניא אמרו עליו על הלל הזקן שהיה (כורכים) [כורכן] בבת אחת (ואוכלין) [ואוכלן] משום שנאמר [במדבר ט, יא] על מצות ומרורים יאכלהו, עכ"ל הגמרא. ופירש רש"י ז"ל [ד"ה ופליגא] ופליגי אדרבי אלעזר, הא דריש לקיש דאמר איסורים מבטלין זה את זה וכו', ע"ש. וכתב בעל ברכת הזבח בספרו [שם עת, א בהגהות] וצ"ל לעיל אמר ריש לקיש, ולא רב פפא, והביא ראיה מרש"י ז"ל. וגם בירושלמי [חלה פ"א הלכה א] איתא, והביאו בכסף משנה [פסולי המוקדשין יח, כ] דאפליגו בה רבי יוחנן וריש לקיש, ע"ש, עכ"ל.

וכתב עליו החק יעקב הנ"ל, וקצת מדבריו כבר הובא לעיל, ז"ל, ולענ"ד אין כאן אפילו קצת קושיא כלל, דלדבריו דשני הדינים אלו תלוין זה בזה ממש, אמאי קאמר הש"ס ופליגי אדרבי אלעזר, ואמאי לא קאמר פליגי אדהלל, דאמר אין מצות מבטלין זה את זה. אלא ודאי והוא פשוט, דהכי קאמר הש"ס, ופליגא אדרבי אלעזר, דאמר כשם שאין מצות מבטלין זה את זה, כך אין איסורין מבטלין זה את זה. וריש לקיש סבר דלא אמרינן האי כשם, אלא דאע"ג דאין מצות מבטלין זה את זה, כיון שהם שניהם לכוונת ענין אחד, זכרון ליציאת מצרים, מכל מקום איסורים מבטלין זה את זה, וזה פשוט וברור, ולא קשה מידי, עכ"ל. אבל תימה עליו, שרק תירץ קושית הבית הלל ממה שהש"ס מביא שפליג רבי אליעזר על ריש לקיש, מהא דהלל. אבל מזה שבירושלמי פליגי עליה רבי יוחנן לא תירץ כלום.

ואפשר לדחוק שכוונת הרא"ש הוא רק להביא סייעתא לסברא שלו, שהיכא שבטל האיסור ברוב היתר, ואין נרגש הטעם שהוא בטל. ומביא בדרך כל שכן, שאם לריש לקיש על כל פנים, איסורים עצמם מבטלים זה את זה, כל שכן כשהם מעורבים בהיתר, ואין טעמם נרגש, שהם בטלים.

אמנם הטור יו"ד סוף סימן צח, מביא דינו של תשובת הרא"ש זו. וכותב ז"ל, כל שיש ס' כנגד האיסור מבטלין אותו, אפי' אין הס' כולו היתר. כגון קדרה שיש בה נ"ט זיתים של היתר, ונפלו בה ב' זיתים, א' של דם ואחד של חלב. כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חברו. וכן ל' זיתים של היתר, שנפל בהן כזית דם, ול' זיתים אחרים של היתר שנפל בהן כזית חלב, ונתערבו אלו התערובות בשוגג מותרין. וכן ג' מיני איסורין של יבש שנתערבו זה בזה, כזית מכל א', כל שני מינים רבים על הג' ומבטלין אותו, ופטורים על שלשתן, עכ"ל. אם כן הוא מביא דינו של ריש לקיש להלכה, ולא רק ללמוד מיניה.

וכתב החוות דעת שם ביאורים ס"ק ח', ז"ל, אלא ודאי דהטור חולק עם הרמב"ם בהא דאיסורין אין מבטלין זה את זה. אי נמי, הטור מייירי במקום דאוסר משום טעם, ואיכא רוב היתר בלא האיסור, דבהא כולי עלמא מודים דמבטלין זה את זה, דהא אם יטעמנו קפילא יאמר דלית ביה טעם, עכ"ל. והאי נמי שלו צריך ביאור, שהרי הטור כתב מפורש ג' מיני איסורי יבש, שנתערבו זה בזה, ואיך שייך בזה ביטול טעם. ואולי כוונתו בתערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו, דבעינן ששים היתר נגד האיסור,

שמא יבא לבשלם יחד, ויתן האיסור טעם בהיתר. ובזה קאמר ששני איסורים יתבטלו האיסור האחר, שכיון שהם מעורבים בנח' היתר, שני האיסורים יצטרפו לנח' היתר לבטל הטעם של האיסור האחר.

הרמב"ם

הלכות פסולי המוקדשין פרק יח הלכה כ

הפגול והנוותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן חייב, אף על פי שריבה מין על חבירו, אינו מבטלו שאין האיסורין מבטלין זה את זה.

וכתב הכסף משנה ז"ל, בפ' התערובת (דף ע"ח) פלוגתא דר"פ (לפנינו איתא - ריש לקיש) ור"א. ופסק כר' אלעזר, משום דרבא אותביה לר"פ, ושני ליה בשינויי דחיקי. עוד דבירושלמי פ"ק דחלה איפלגו ר"י ור"ל במילתא ור"י סבר כר"א, עכ"ל.

ובמהרי"ט אלגזי הנ"ל ביאר דאף שהרמב"ם פסק התראת ספק שמה התראה, אם כן לכאורה כדי לחייבו לא היה צריך לפסק זה של אין איסורים מבטלין זה את זה. דאף אם איסורים מבטלים זה את זה, עדיין חייב משום התראת ספק. ופירש על פי מה שביאר לעיל בשיטת התוס', שהיכא שאיכא ג' איסורים, כל אחד בטל ומבטל בודאי ולא מספק. ז"ל, דמשמע מדבריהם דבכה"ג דאיכא רוב ודאי, אין הטעם משום התראת ספק, אלא משום דאין כאן איסור מעיקרא, דכל אחד בטל ומבטל. דעפ"ז נחא מ"ש הר"ם בפ"ח מהלכות פסולי המוקדשין דין כ' וכו'. דלפי מ"ש הר"ם בפרק ט"ז מהלכות סנהדרין [ה"ד] דהתראת ספק שמה התראה, מאי נפקא מינה מפסק זה דאיסורין אין מבטלין זה את זה. אבל לפי האמור, נ"מ דבכה"ג, דודאי יש כאן ב' מבטלין את הג', דאם היו מבטלין זה את זה הוה מפטר לגמרי דאין כאן איסור, עכ"ל.

הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ו-ט

ו ואחר כך מברך על נטילת ידים, וכו'. ולוקח שני ריקיקין, וחולק אחד מהן, ומניח פרוס לתוך שלם, ומברך המוציא לחם מן הארץ. וכו'. ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן. ואם אכל מצה בפני עצמה, ומרור בפני עצמו, מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

ז ואחר כך וכו'. ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח, וכו'.

לכאורה מבואר שיש מחלוקת בין רש"י והרמב"ם אי הלל כרך פסח מצה ומרור, או רק מצה ומרור. וכך כתב הפרי מגדים דלהלן, שבהכי פליגי, ואין כאן מקומו להאריך בזה. מדפסק הכא שלכתחלה כורך המצה והמרור ואוכלן משמע שפוסק כהלל, שאין מצוות מבטלות זה את זה, ולא רק מספק, אלא בודאי פוסק כהלל. וזה שפוסק שיוצא בדיעבד הכי סבר בשיטת הלל שרק לכתחלה היצרך לאוכלן ביחד, וכדפירשו התוס' שם. ובסמוך בהלכה ח' נראה שסותר זה, ויתבאר שם בע"ה.

ח בזמן הזה שאין שם קרבן, אחר שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. וכו', וזו מצוה מדברי סופרים. וחוזר וכורך מצה ומרור, ומטבל בחרוסת, ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש.

כנ"ל כאן נראה שפוסק כמסקנת הגמ' דפסחים, שיש ספק אי ההלכה כהלל או לא, וזה סותר למה שפסק לעיל בזמן שבית המקדש קיים. ועוד לפי הכסף משנה על הלכות פסולי המוקדשין, המובא לעיל, הרמב"ם למד דינו משיטת ר' אליעזר בזבחים, ור' אליעזר סבר כהלל, שאין מצות מבטלות זה את זה.

וביאר הפרי מגדים ז"ל, והוי יודע, דמספקא לן, אי הלכה כהלל או כרבנן, עבדינן תרוייהו, קשה. הא כל עצמו דרבנן הוא, דמרור בזמן הזה דרבנן, וכל שכן הכריכה, ואמאי לא אמרינן ספק דרבנן לקולא, א"כ יעשה כל אחד בפני עצמו ותו לא. וכי תימא דעקרינן תקנתא דרבנן, אליבא דהלל, וכהאי גוונא לא אמרינן ספק דרבנן לקולא, וכו'. אכתי, כיון דיעבד יצא, בכל אחד לבדו, להלל, לא מיעקרא תקנה דרבנן. אלא משמע דברירא לן דהלכה כהלל, ולחומרא עבדינן ג"כ כרבנן לאכול גם המרור תחלה. ועם זה נתישב קצת, מה שכתב הר"מ ז"ל פרק ח' הלכה ו' וז' ממצה, יע"ש בלחם משנה [הלכה ו'], עכ"ל.

ביאר לן שסבר הרמב"ם שבאמת פסקינן כהלל בודאי, ורק לחומרא גם חוששים לרבנן. והנפקא מיניה בזה הוא כנ"ל, רק לגבי אכילת מרור בפני עצמו. דאילו אכילת מצה לבדו, אף לפי הלל בזמן הזה חייבים לאוכלו לבדו. דאף להלל אתי מצה דאורייתא ומבטל מרור דרבנן. אבל אחר אכילת מצה לבדו, להלל היה אפשר לכרוך שניהם ביחד, דהוי דרבנן ודרבנן. אבל חוששים לשיטת החכמים דהוי מצה של הכריכה רשות, ויבטל המרור דרבנן, ולכן אוכלים גם המרור לבדו. אבל כל זה לחומרא, אבל מעיקר הדין פסקינן כרבי אליעזר והלל, שאין מצוות מבטלות זה את זה.

הפוסקים

שולחן ערוך יורה דעה סימן צ"ח סעיף ט'

קדירה שיש בה נ"ט זיתים היתר, ונפלו בה שני זיתים, אחד של דם ואחד של חלב, כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חברו. וכן כ"ט זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב, ובקדירה אחרת היו שלשים של היתר ונפל לתוכו כזית של דם, ונתערבו בשוגג, מותר. (וכ"ס צ"ב זיתים, אחד סל גבינה ואחד סל צמר, לכל אחד מבטל חבירו) (בארוך כלל כ"ד).

כבר מובא לעיל שדין זה למדו הרא"ש בתשובה מסברא, שכאן אין נותן טעם בהיתר, שכל איסור מצטרף אם ההיתר לבטל טעם של איסור חברו. אם כן זה שמביא השולחן ערוך דין זה, אין זה פסק לגבי סוגית אסורים מבטלים זה את זה. וכך כתב הפרי מגדים שפתי דעת ס"ק לג', ז"ל, וזה אפילו למאן דאמר איסורים אין מבטלין זה את זה, מ"מ ליכא טעמא, עכ"ל. ובפתיחה לתערובות הנ"ל, ביאר זה יותר באריכות ז"ל, ואמנם הר"מ פי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כ' פסק דאיסורין אין מבטלין זא"ז. וכבר תמהו כולם אמאי השמיט המחבר סברת הר"מ ז"ל בסי' צ"ח [ס"ט] אחר שממנו לוקח דין הטור. ועיין שו"ת שער אפרים [חיו"ד סי' נ"א] ומנחת יעקב כלל פ"ה אות מ"א. ואני לא ידענא למה חרדו כל החרדה הזאת שהמעין ברא"ש [בשו"ת] כלל כ' סי' ב' כתב דמסברא אית לומר כן דכל דליכא טעמא בטיל הוא. ונהי דאסמין נמי ממימרא דריש לקיש, מ"מ אף להר"מ דחולק יודה על כל פנים בלח דכל דליכא טעמא בטל הוא, עכ"ל.

ובט"ז וש"ך כאן ביארו שפסק זה אתי אליבא דשולחן ערוך שפוסק שבשאר איסורים לא אמרינן חתיכה נעשה נבילה. אבל לרמ"א אחר שנפל איסור ראשון כבר נעשה הכל נבילה. רק יהיה נפקא מינא בלח בלח, בהפסד מרובה, שאז אף לרמ"א לא אמרינן חנ"ן, או אם נפלו בבת אחד, עיין בש"ך האריך בזה, ואין כאן מקומו.

אלא שהפרי מגדים שם, עשה נפקא מיניה אף בדין זה, ז"ל, ואחר העיון והחקירה נשוב ונאמר כי עדיין יש לדבר בו. והוא דכפי מ"ש הר"ב בהג"ה סימן ק"ט [ס"א] וכן יש לנהוג לכתחלה והוא דעת הרשב"א בתה"א ק"ז ב' [ב"ד ש"א יז א'] ולפי זה דברים הנבללים לח בלח הוה כאוכל הכל ביחד, וכמ"ש מהר"א כהן אפימנט"ל בחלק שני [פ"א] פ"א א' דלהרשב"א הטעם בלח במינו לאו אטו אינו מינו, אלא דכאוכל ביחד דמי, ואם כן שני זיתי חלב ודם לחמישים ותשעה של היתר אסור באין הפסד.

ואמנם ראוי לשום לב על סתירת דברי הרשב"א בתה"א ק"ז ב' התחיל ואמר דיבש אפשר לומר לא זהו האיסור כו', משמע דלח הוה אוכל ביחד, ואח"כ אמר דמינו אטו אינו מינו. אבל המדקדק היטב יראה דה"ק דוודאי בס' התירו בלח אף שאוכל ביחד כיון שנאבד טעמו כ"כ מעוצם מיעוטו שיש ס' לא גזרו, אבל ברובא גזרו. וזה שכתב במינו כיון שראוי ליתן טעם באינו מינו. וכי תימא הא טעימת קפילא אף בפחות מס' מותר ואף בארבעים או פחות ואיזה גבול תתן לו, זה שבוש דאנן הכי קאמרינן דאף דרשב"א בתה"א ק"ו ב' (שם ט"ז ב') הכריע כרמב"ן דפחות מס' מהני קפילא, היינו בקדירה או חתיכה נבילה וסלקוהו, אבל נמחה גופו פחות מס' אין נותר והיינו דסובר כל פחות מס' שקורי משקר דנותן טעם הוא. ובחתיכה וסלקוהו חזינן דלא נתן טעם והרי פליטתו היה ששים בהיתר וזה ברור. וא"כ מש"ה מתירין בששים אף שאוכל ביחד ולא גזרו כהאי גוונא וכאמור. ומיהו יבש בס' אפשר דגרע מלח שמעורב בכל משהו מאיסור היתר עמו.

ולפי זה שני איסורין אף על גב דליכא טעמא מ"מ כל שאין ס' לא בטיל בעוצם מיעוטו, והלכך באין הפסד מרובה אין להתיר לסברת הרשב"א, ושמור זאת, עכ"ל. ולכאורה לפי דבריו אף לח בלח, אבל נמחה גוף האיסור בהיתר, יהיה אסור בלא הפסד. ולקמן על סוגית איסורים מצטרפים אביא עוד דיון בפוסקים אי יש לחלק בין שני איסורים, וטעמם שווה, לאיסור אחד, ושני מינים.

גם כבר מובא לעיל שהטור נראה שפוסק כריש לקיש שאיסורים מבטלים זה את זה. ותמהו עליו הרבה פוסקים, והעלו שבודאי פוסקים בזה כהרמב"ם שאין איסורים מבטלים זה את זה.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תעה סעיף א

יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד, ויטבלם במלח וכו'. ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד, וכו'. ואחר כך יקח כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת, וכו'. ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה. ואחר כך נוטל מצה שלישית, ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת.

כאן מביא השולחן ערוך מסקנת הגמ' דפסחים, שבפשטות פוסק שיש ספיקא דדינא אם פוסקים כהלל שאין מצוות מבטלות זה את זה, או לא. וזה הנראה בפשטות איך שפוסקים הרי"ף והרא"ש, וכזה נראה שלמדו הרבה פוסקים. וכבר מובא שהפרי מגדים רצה לפרש שאין מוכח לומר שיש ספיקא דדינא, שאפשר לומר שרק לחומרא חוששים לשיטת הרבנן שפליגי על הלל.